

Tamás Edit

Rákóczi-iratok a pataki Kollégium Levéltárában

1999-ben a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Acta Patakina címmel új kiadványsorozatot indított. A nyitó kötetben Balogh Judit, Dienes Dénes és Szabadi István a Tudományos Gyűjtemények Levéltárában található Rákóczi-iratokat dolgozta fel és mutatja be. A szerkesztők a kiadvány előszavában I. Rákóczi György erdélyi fejedelem halálának 350. (1998) és Lorántffy Zsuzsanna születésének 400. (2000) évfordulóját jelölték a megjelenés aktualitásaként. Az olvasó talán csodálkozik, hogy négy esztendővel megjelenése után szükséges-e egy kötetet bemutatni? 2003 a Rákóczi-szabadságharc zászlóbontásának 300. évfordulója. Vezetője az a II. Rákóczi Ferenc, aki a család a legismertebb, leginkább tisztelt alakja. S az évfordulót köszöntve ebben az esztendőben újra megjelenik a kötet, készül a második, átdolgozott kiadás.

A levéltári forráskiadványok sajátos műfajt jelentenek a történettudománnyal foglalkozó kötetek között. Olyan elsődleges források válnak széles körben ismertté, kutathatóvá, amelyeket eredetiben kézbe venni csak kevesek lehetősége és olvasásuk sokaknak nehézséget okozhat. A Sárospataki Református Kollégium Levéltárában őrzött Rákóczi-iratok történelmünk

különösen érdekes korszakához kötődnek. A Rákóczi-család Sárospatak városa, vára, a Református Kollégium, az egyetemes történelem, művelődéstörténelem, egyháztörténet, Erdély-kutatás szempontjából jelentősséggel bír. Sárospatak szerepét a Rákócziak történetében tehát nem lehet eléggé hangsúlyozni. A Rákóczi-család birtokközpontja, földrajzi helyzete folytán összekötő híd Erdély és a Királyi Magyarország között.

A Református Kollégium évszázadok óta gyűjtőhelye a magyar múlt emlékeinek. Levéltára fontos gyűjtemény, a történettudomány és egyháztörténet kutatóbázisa. Különleges csoportot alkothat az a tematikus egység, amelybe a szerzők a Rákóczi-család egyes tagjaihoz köthető darabokat összesítették. Ezt a gyűjteményt dolgozták fel és tették közkinccsé.

A kiadvány 79 dokumentumot, a Rákóczi-család rövid összefoglaló történetét és hozzá kapcsolódó bibliográfiát, hely- és személynévmutatót, illetve leszármazási táblázatokat tartalmaz. A bemutatott dokumentumok közreadásánál a szerzők a betűhív közlés mellett döntöttek. Úgy gondolva, hogy ebben a formában a történelem iránt érdeklődő olvasóknak és a szakembereknek egyaránt többet nyújthatnak. A nagyközönség szövegértelmezését segíti a latin

kifejezések lábjegyzetes formában való magyarítása és a latin nyelvű iratok teljes magyar nyelvű fordítása. A szerzők vallják, ha csak az utóbbi formát, tehát a magyar nyelvű fordítást közölnék, nem tudnák mindazt az információt közvetíteni, amelyet az eredeti dokumentum magában hordoz. Gondoljunk arra, hogy a változatlan formában közzétett dokumentumok forrásként szolgálhatnak a 17-18. századi magyar nyelvű írásbeliség, a nyelvjárástörténet-kutatás számára. Ugyancsak felfedezhetők különbségek az erdélyi kancelláriák, II. Rákóczi Ferenc udvara vagy valamely község vagy céh írásbelisége között.

A kötet egyetlen irata kapcsolódik Rákóczi Zsigmondhoz, 1607. június 2-án Kolozsváron kelt nemesi adománylevél. I. Rákóczi György korát 26 irat segítségével idézhetjük fel. Jelentős számban található a Sárospataki Református Kollégiumhoz és a Zempléni Esperesi Kerülethez kapcsolódó darabok. Az egyháztörténészek érdeklődéssel forgathatják Geleji Katona István I. Rákóczi Györgyhez írt levelét, amelyben Tolnai Dali János sárospataki iskolai tevékenységét bírálja, és eltávolítását javasolja 1640 októberében. Ugyancsak Tolnai tevékenységét összegzi Miskolczi Csulyak István zempléni esperes 1642-ben kelt három levele. A korabeli oktatás helyzetéről, lehetőségeiről fontos forrás a már említett Miskolczi Csulyak István azon levele, amelyből értesülhetünk a külföldi akadémiákra küldendő erdélyi és magyarországi diákokról.

I. Rákóczi György erdélyi fejedelemként bekapcsolódott a harmincéves háború küzdelmeibe és hadjáratot indított a Habsburg uralkodó ellen. A kötet jól

dokumentálja ezt az eseményt. Megtaláljuk benne a fejedelem magyarországi nemességhez intézett kiáltványát, megindokolva a hadra kelést. Egy másik, III. Ferdinánd császárnak írott levelében sérelmeit sorolja fel. Akcióját élénk érdeklődés kísérte. Több lelkipásztor fogalmazta azt a köszöntést, amellyel Miskolczi Csulyak István fogadta a Sárospatakra bevonuló fejedelmet. A református egyház védelmezőjének nevezve, ugyancsak ő köszöntötte Olaszliszván. A hadjáratához kapcsolódva a sarcolást, erőszakoskodást stb. megtiltó rendeletek is fennmaradtak. Ugyancsak témacsoportot alkotnak a birtokadományok, a vásártartási engedélyek, céhszabályzatok.

A Lorántffy Zsuzsannához kapcsolódó levelek között találunk követutasítást, hajdútelepítést, birtokadományt. Két dokumentummal érdemes külön is foglalkozni. Ezek egyike fiatalabb fiának, Zsigmondnak az esküvőjére hívja Szendrő várának főkapitányát. A közvéleményben sajnos nagyon kevesen tudnak ezen esküvő nemzetközi vonatkozásairól. A fejedelmi pár kisebbik fiának házassága jelzi a Rákóczi-család európai uralkodócsaládok általi elismerését. A feleség, a cseh király és pfalzi fejedelem árva leánya, Henrietta. Édesanyja – aki az angol király leánya – hollandiai udvarából érkezik Sárospatakra. Rokonságban áll Európa protestáns uralkodócsaládjával. A kötetben bemutatott levél a sárospataki várban 1651. június 27-én tartandó esküvőre invitálja a meghívottat. Ugyancsak különleges forrás a Rákóczi-iratok között Lorántffy Zsuzsanna 1659. október 30-án Sárospatakon kelt

végrendelete. A közölt dokumentum egykorú egyszerű másolat. Az eredeti a második világháború idején a többi sárospataki ritkasággal együtt elveszett, máig „hadifogságban” van Nyizsnij Novgorodban. Az irat felsorolja és rendelkezik a Rákóczi-uradalmak sorsáról, Sárospataktól Lednic váráig, megemlékezik a sárospataki iskoláról, külön kiemelve az évenkénti ösztöndíjak ügyét. Végrendelete zárógondolatai fiának adnak útmutatást. *„Adjon keresztyén vallásodban buzgóságot és tökéletes végigmegmaradást; hogy nemcsak hévvel, hanem ugyan valósággal felelhess meg keresztyéni nevednek. Adjon okosságot, hogy az minemő tisztben ő fölsége helyheztetett, annak elégségesen megfelelhess; alattad valókat istennek parancsolatja szerint igazsággal és kegyes fejedelmekhez illendő szelídséggel igazgathassad. – Oltalmazzon minden belső és külső ellenséged ellen; adjon békességes birodalmat és országlást; engedje, hogy mikor te is megfutod istenesen az te pályádat, láthassanak az ő szent országában boldog örömmel.”*

II. Rákóczi György személyéhez csupán két dokumentum kapcsolódik. Az egyiket fivére, Zsigmond 1636-ban írta hozzá, fájlalva a köztük lévő ellentéteket. A másik II. Rákóczi György fejedelem jóváhagyása a sárospataki csizmadia cég számára.

Szembetűnő, hogy az 1660-as esztendő (ekkor halt meg Lorántffy Zsuzsanna és I. Rákóczi György és hagyja el Erdélyt az özvegy fejedelemasszony, Báthori Zsófia és fia, I. Rákóczi Ferenc) előtt kelt, a többségében I. Rákóczi Györgyhez kapcsolódó levelek közül nagyon kevés

kelteződik Sárospatakon. A történelmi események ismeretében ez természetesen nem meglepő, de megjegyzendő. Egy 1644 áprilisában tokaji, illetve ungi birtokrendezéssel kapcsolatos irat keletkezett városunkban. 1645 májusában Szabolcs vármegyére kivetett hadiszerek szállításáról, míg egy másikban katonaállítás teljesítéséről intézkedett. Lorántffy Zsuzsannának özvegysege időszakához kapcsolódnak Patakon kelt és a különösen fontos dokumentumok között ismertetett levelei. Az egyetlen II. Rákóczi György-level szintén városunkban kelt.

Tíz levél kapcsolódik Báthori Zsófiához, közülük csak egy, időben az első, egy 1660 novemberében keletkezett – borválsággal foglalkozik – íródott Sárospatakon. Az özvegy fejedelemasszony 1660-as években keletkezett levelei többségükben birtok- és szőlőügyekkel, borvásárlással kapcsolatos utasítások. Ugyancsak fennmaradt egy lakodalmi ünnepségre meghívó levele. A 18. századi egyszerű másolat eredetije valószínűleg Wesselényi Ferenc nádornak szólt és I. Rákóczi Ferenc Zrínyi Ilonával kötendő esküvőjére invitál. 1676-ban Báthori Zsófiához íródott a Sárospataki Kollégium kurátorának, Szemere Lászlónak – egykorú másolatban fennmaradt – levele, amelyben elszámol az I. Rákóczi Ferenc által a református lelkészek parókiális jövedelmére adott 100 aranyról.

Az I. Rákóczi Ferenchez kapcsolódó hét levél közül különleges forrásértékűek a Wesselényi-féle szervezkedéshez kapcsolódó iratok, köztük az 1669. április 26-án Sárospatakon rögzített egyezség, amelyben I. Rákóczi Ferenc tett ígéretet

tesz a Tiszán inneni egyházvidék protestáns nemesi patrónusainak arra, hogy birtokain visszaadja a protestáns egyházak elvesztett javadalmait. A 17. századi egyszerű másolat segíti a Sub Rosa-teremhez köthető tárgyalások előzményeinek feltárását.

Zrínyi Ilona két levele szerepel a kötetben. A Regécen kelt irat egy szőlő zálogba adásáról rendelkezik, az 1688-as Munkácson írott, Radics Andrásnak – a két és fél évig ostromolt munkácsi vár kapitányának – ígéri az elmaradt járandóságai megfizetését.

II. Rákóczi Ferenc személyéhez 21 irat kapcsolódik. Az 1690-es években keletkezett három levél birtokügyekkel foglalkozik, egyikük Sárospatakon kelt. Az 1701-es körlevél II. Rákóczi Ferenc szökése után készült. A nyitrai püspök által aláírt levél I. Lipót császár és király elfogatóparancsa II. Rákóczi Ferenc ellen.

Különleges darabja a gyűjteménynek II. Rákóczi Ferenc kiáltványa a keresztény világhoz. Munkács, 1703. június 7-es dátum szerepel rajta. A kiáltvány szövege nem azonos az 1704-ben, Nagyszombatban megjelent magyar nyelvű változattal. A Sárospatakon őrzött szöveg egy ponton többletet tartalmaz. A szerzők valószínűsítik, hogy a magyar nyelvű kiáltvány megjelenése előtt, kéziratban terjesztett változata ez.

A szintén 1703-ban keltezett dokumentumok jól mutatják a szabadságharc területi kiterjedését. Vetés, Szatmár, Tokaj szerepel a Sárospatakon őrzött véd- és oltalomleveleken. Az 1704-es 1705-ös iratokban már a hadseregszervezés, a hadi szolgálatok alóli mentesség, a

sarcolások tilalma fogalmazódik meg. Jelezve II. Rákóczi Ferenc tudatos államszervező tevékenységét. A gyömrői beszéd éppúgy megtalálható Patakon, mind a szécsényi országgyűlésen a vallásbéke biztosítása érdekében hozott határozat több konkrét megoldása.

Olvashatunk a kötetben a család kevésbé ismert személyeihez köthető leveket is (Rákóczi Erzsébet, Rákóczi Borbála, Rákóczi László).

A több mint kétszáz oldalon át közölt eredeti források kereshetőségét hely- és személynévmutató segíti. A helynévmutató adatbázisa felhívja a figyelmünket arra, hogy a kötet kitűnően forgatható a helytörténeti kutatásokban. A Rákóczi-család történetét bemutató fejezet ugyancsak jól hasznosítható része a könyvnek. Terjedelme, szerkesztése által a család történetéről a legfontosabb információkat közli, ugyanakkor a történelmi folyamatokat is nyomon követhetjük. A fejezetet jól kiegészíti a család leszármazási táblája.

Az 1999-ben megjelent kötet nagy sikert aratott, elfogyott. Érdeklődéssel várjuk a hamarosan megjelenő második kiadást.

(Balogh Judit - Dienes Dénes - Szabadi István: Rákóczi-iratok a Sárospataki Református Kollégium Levéltárában 1607-1710, Acta Patakina I., szerkesztette: Dienes Dénes, Sárospatak, 1999)

